

К. Ю. Іграк, І. В. Коломієць

ВПЛИВ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК МОВЛЕННЯ НА ПРОЦЕС ДВОСТОРОННЬОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються роль, взаємозв'язок і взаємовплив поза-мовних чинників на мовленнєву реалізацію двостороннього послідовного перекладу з української мови на англійську та навпаки. Висвітлюються основні екстралінгвістичні чинники мовлення, наведені приклади їхнього застосування та проаналізована їхня знакова система.

Ключові слова: екстралінгвістичні фактори, послідовний переклад, двосторонній переклад, екстралінгвістика.

В статье рассматриваются роль, взаимосвязь и взаимовлияние внеязыковых факторов на речевую реализацию двустороннего последовательного перевода с украинского языка на английский и наоборот. Обозреваются основные экстралингвистические факторы речи, приведены примеры их применения и проанализирована их знаковая система.

Ключевые слова: экстралингвистические факторы, последовательный перевод, двусторонний перевод, экстралингвистика.

The article studies the role, the relationship and mutual influence of extralinguistic factors on speech under the circumstances of the bilateral consecutive interpretation from the Ukrainian language into English and vice versa. The main extralinguistic factors are highlighted, examples of extralinguistic factors in speech are given and the system of their significance in interpreting is analyzed.

Key words: extralinguistic factors, consecutive interpretation, bilateral interpretation, extralinguistics.

Глобалізація, у зв'язку з якою відбувається взаємопроникнення культур, актуалізує такі поняття як міжнаціональна та міжкультурна комунікація. Саме з появою таких міжкультурних відносин з'явилася

потреба у здійсненні перекладу з однієї мови на іншу, а також розуміння як лінгвістичних факторів перекладу, так й екстралінгвістичних, котрі допомагають детальніше зрозуміти настрої, цілі та інтенцію співрозмовників.

Актуальність роботи зумовлена інтересом перекладознавців до вивчення впливу екстралінгвістичних факторів мовлення на процес усного двостороннього перекладу та їх роль у досягненні адекватності перекладу.

Мета роботи полягає в аналізі екстралінгвістичних факторів перекладацької діяльності та виявленні їхнього впливу на семантику висловлювань.

При дослідженні екстралінгвістичних факторів мовлення на сприйняття сказаного людиною встановлено, що за допомоги слів передається лише 7% інформації, тоді як звуковими засобами передається 38% інформації, а за допомоги міміки, жестів і поз — 55% [5]. В науковій літературі дослідники екстралінгвістичних факторів не тільки описують їхній вплив на розвиток мови та її функціонування у соціумі, але й вирізняють комунікативну значущість ситуацій мовчання, та описують, в якому випадку мовчання має те чи інше значення; крім того надаються схеми мімічних кодів емоційних станів, їх вплив на спілкування [7].

Варто зазначити, що екстралінгвістичні чинники впливають не лише на акт комунікації, а й безпосередньо на здійснення перекладу цієї комунікації. Вони мають змогу як покращити ситуацію мовлення, так і завести її в глухий кут, призводячи навіть до конфліктів. Рішення цієї проблеми потребує теоретичного наукового пошуку й застосування принципово нових методів, які передбачають уключення у фокус дослідження максимальної кількості чинників, які б дали змогу дослідити всі його прояви в інтеракції діалогічного спілкування.

Велика кількість вкраплених в мовлення екстралінгвістичних характеристик можуть заплутати не лише співбесідника, але й перекладача, який є посередником в міжмовному спілкуванні. Вплив екстралінгвістичних факторів має найбільше значення для здійснення саме усного перекладу, в цьому випадку — це двосторонній послідовний переклад. Відомо чимало ситуацій, коли довгі паузи, мовчання, або навіть сміх, експресивна жестикуляція, міміка співбесідника призво-

дили до непорозумінь обох сторін спілкування чи заплутували перекладача, заводячи його в глухий кут [3].

Одними з найбільш важливих об'єктивних екстралінгвістичних факторів спілкування є оточення; офіційність чи неофіційність спілкування; підготовленість або непідготовленість до ситуації спілкування та здійснення перекладу такої ситуації; обмеженість чи безмежність регламенту часу. До суб'єктивних екстралінгвістичних факторів впливу на процес перекладу та ситуацію спілкування відносять: стать, вік, поінформованість комунікантів, їхній психологічний стан, темперамент, увагу, пам'ять, ерудицію, рівень виховання та ідеологію.

Усний послідовний переклад — це той вид перекладу, якого людство потребує у повсякденній діяльності. Перекладач здійснює переклад 1–2 фраз на слух чи більшого фрагменту тексту, який вимовляє оратор (чи учасник бесіди), одразу ж після його реалізації [2].

Завдання перекладача, який здійснює послідовний усний переклад, полягає в тому, щоб запам'ятати зміст фрагменту промови і потім перекласти його на мову перекладу (наприклад, з англійської мови на українську або навпаки), зберігаючи не лише пізнавальну інформацію, але й за можливості стиль оратора, емоційну інформацію. Найпростішим для перекладача варіантом перекладу є переклад офіційної доповіді, повідомлення чи промови. В цьому випадку у перекладача є можливість підготуватися до виступу, склавши сукупність всіх понять, що входять до понятійного словнику перекладача [8].

Найбільш непередбачений характер має дискусія, яку доводиться перекладати майже на кожній конференції. Перекладачу у цьому випадку не відомі зміст виступу окремих учасників дискусії, зміст можливих проблем, котрі можуть підняти під час дискусії. Тому перекладач повинен бути досконало знайомим з правилами професійної етики, чітко знати, як себе поводити, що робити і що перекладати у разі виникнення конфліктів [9].

Усний послідовний переклад може бути одностороннім та двостороннім. Двосторонній переклад означає ситуацію, коли один і той самий перекладач здійснює переклад всіх виступів і з іноземної мови на рідну, і з рідної на іноземну. Допоміжним засобом запам'ятовування у усному послідовному перекладі може служити запис, котрий робить перекладач. Цей запис називається перекладацьким скорписом.

Так, останнім часом популярності набирає переклад великих фрагментів мовлення (від 10 до 40 хвилин виступу). Перекладач слухає виступ, робить записи та за допомогою цих записів здійснює переклад, зберігаючи індивідуальний стиль оратора [4: 135]. Важливою професійною якістю усного перекладача є знання літературної норми мови оригіналу та перекладу.

На відміну від вищенаведеного, текст усного послідовного перекладу, як правило, не фіксується, оскільки він потрібен лише в момент усного контакту [6: 30].

Розглянемо особливості офіційно-ділової зустрічі українського бізнесмена з англомовним індійцем.

Передмова: Індійці дуже не люблять і не сприймають тактильну близькість з маловідомими людьми, особливо під час ділових зустрічей. Зокрема це стосується традиційного для європейців стилю привітання — потискання рук одне одного. Саме тому індійським традиційним привітанням є “намасте” (жест, що представляє собою з’єднання долонь на рівні грудей у поєднанні з легким поклоном голови, тому якщо під час переговорів ви відтворите цей нескладний ритуал, то тим самим покажете своїм індійським партнерам, що розумієте особливості їх етикету). Українська сторона ділового спілкування була не підготовленою до зустрічі, не врахувала всіх особливостей культури, тому виникли великі проблеми у спілкуванні та роботі перекладача.

Атмосфера спілкування: напружена.

Учасники спілкування: український бізнесмен пан Авлієв, індійський бізнесмен містер Раджи, перекладач.

Місце проведення зустрічі: конференц-зал офісу [1].

Пан Авлієв: — Добрий день, містер Раджа. Радий Вас бачити в нашому конференц-залі. Як ви поживаєте? (*зробив першу помилку — протягнув руку для рукостискання, що є неприйнятним для індійців, до того ж при рукостисканні доторкнувся до плеча містера Раджи*).

Перекладач: — Good afternoon, Mr. Radja. It’s good to see you in our conference hall. How are you doing?

Mr. Radja: — Good afternoon, Mr. Avliev (*жест руками — намасте*). I’m fine, thank you (*міміка здивування та незадоволення ситуацією*). And how are you? (Думка містера Раджи про пана Авлієва зіпсувалася з перших же хвилин спілкування, коли пан Авлієв дозволив собі

лишнього потиснувши руку пана Раджи та вдаривши його по плечу, ніби вони є не партнерами по бізнесу, а друзями, до того ж це неприпустимий жест в індійській культурі спілкування).

Пан Авлієв: — Що з Вами, містер Раджи, Ви чимось незадоволені?

Перекладач звертається до пана Авлієва: — Не варто перекладати це питання, пане Авлієв, щоб уникнути більших непорозумінь. (У цій ситуації перекладач був змушений скористатися тактикою опущення нерелевантної інформації, яка могла б призвести до ще більших непорозумінь між партнерами, що призвело до використання перекладацької операції опущення інформації).

Mr. Radja: — I'm glad you like it (*пауза*). You should also decide which logistic company you want to cooperate with (*міміка неприязні до співрозмовника*).

Перекладач: — Я радий, що Вам все подобається. Вам також слід вирішити, послугами якої логістичної компанії Ви хочете скористатися.

Пан Авлієв: — Я сам вирішу, що мені слід робити, а що ні! (Виразна жестикуляція, схрещені руки на грудях).

Перекладач: — (*пауза*)... Окей, we'll think about it (*міміка страху та розчарування*). (У даному випадку перекладач також був змушений опустити цілий фрагмент мовлення, не передаючи емоційне навантаження фрагменту мовлення, яке було у мовленні оратора).

Пан Авлієв: — Так. Ми користуємося послугами однієї компанії протягом тривалого часу і я повинен сказати, що ми абсолютно задоволені їхньою роботою (*чітка дикція, зухвалий вираз обличчя*).

Перекладач: — Yes, we do. We use the services of one company for quite a while and I should say we are fully satisfied with their work (*посмішка, намагання згладити напружену атмосферу*).

Mr. Radja: — Could you, please, give me their contact info? (Жест рукою в сторону пана Авлієва).

Перекладач: — Він запитав, чи не могли б Ви, будь ласка, дати мені їхні контакти? Звичайно ж, якщо на те ваша ласка. (Намагаючись залагодити назріваючий конфлікт, перекладач скористався операцією додавання інформації, яка суперечить інваріанту перекладу).

Пан Авлієв: — Так (*жест рукою: кинув аркуш паперу в бік містера Раджи*). Тримайте (*сміється*).

Перекладач навіть не зміг щось сказати, містер Раджа все зрозумів без слів.

Mr. Radja: — Thank you! (*міміка роздратування*). I think, we have just found our new business partner. Goodbye, Mr. Avliev! (*спокійно встав і покинув конференц-зал без пояснень*).

Отже, ціль спілкування була не досягнута і причиною цього стали екстралінгвістичні чинники та засоби невербальної комунікації. Українська сторона зробила помилку, не підготувавшись до спілкування з індійськими партнерами, не поцікавившись їхніми традиціями та особливостями спілкування, що стало фатальною помилкою, яка призвела до розірвання партнерських стосунків із індійською компанією.

Робота перекладача, який здійснював двосторонній послідовний переклад, була ускладнена, в першу чергу, напруженою атмосферою, яка склалася через недоречний жест українського партнера по бізнесу. По-друге, перекладачу неодноразово доводилося виступати не лише міжмовним посередником, але й психологом, який повинен вдало згладити назріваючий конфлікт та запобігти йому (надмірна жестикуляція і експресивність українського партнера). Вербальне відтворення жесту українського співрозмовника в бік секретаря: *“I understand you, my secretary will bring You some tea in two minutes”* — було найкращою мовленнєвою поведінкою з боку перекладача. Щоб виправдати роздратованість свого керівника через напружені стосунки з індієм, перекладач спробував відвести ситуацію від реальної причини незадоволеності українця (саме іноземним партнером), переключивши увагу іноземця на засмученість шефа через курс валют: *“It’s very upsetting...”*. Як ми бачимо з наданого відрізка діалогічного мовлення та варіанту його перекладу, професійна компетенція перекладача є важливим фактором подолання конфлікту.

Слід відмітити, що через задіяні у спілкуванні екстралінгвістичні чинники перекладач припустився деяких помилок: додавання, опущення інформації, що призводить до порушення в перекладі денотативної складової оригіналу; переклад від третьої особи, наприклад *“він сказав, що...”*; розбіжність з емоційним фоном оратора; перепитування. На жаль, ці недоліки перекладацької діяльності погіршили загальне враження від перекладу.

Отже, екстралінгвістична (позамовна) інформація має не менш важливе значення при проведенні міжкультурної та міжмовної комунікації, ніж вербальна інформація. До екстралінгвістичних харак-

теристик мовлення, які можуть поліпшити процес двостороннього послідовного перекладу, або навпаки завести його в глухий кут та призвести до конфліктів, відносяться: паузи, мовчання, дикція, покашлювання, міміка, жести, пози і т. п. Найліпшими помічниками під час двостороннього послідовного перекладу можуть стати чітка дикція, помірний темп мовлення та паузи. У цьому разі перекладач матиме змогу краще зрозуміти суть повідомлення, розібратися в кожному слові та матиме змогу скористатися технікою перекладацького скоропису, аби, прослухавши чималі фрагменти мови, відтворити їх на мові перекладу. Враховуючи всі мовні та позамовні чинники впливу на процес перекладу, важливо зробити висновок, що перекладач повинен не лише володіти літературними нормами двох мов, але й виконувати роль посередника в міжмовній комунікації, вдало читаючи емоційну складову повідомлення, яка найчастіше передається за допомогою саме екстралінгвістичних характеристик мовлення.

Перспективи подальших досліджень. Аналізуючи всі особливості та проблеми здійснення двостороннього послідовного перекладу з української мови на англійську та навпаки, доцільно у подальших дослідженнях більш детальну увагу приділити екстралінгвістичним чинникам мовлення та їхньому значенню у здійсненні міжмовної комунікації, аналізуючи взаємозв'язок екстралінгвістичних чинників та адекватність перекладу.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Диалоги о бизнесе на английском языке [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lizasenglish.ru/delovoj-anglijskij/dialogi-o-biznese.html>
2. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода — М.: Междунар. отнош., 1980. — 235 с.
3. Кузин Ф. А. Культура делового общения: практическое пособие. — М.: Визв-89, 2000. — 105 с.
4. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. — М.: Моск. лицей, 1996. — 245 с.
5. Пиз А. Язык телодвижений. — Нижний Новгород: Ай Кью, 1992. — 10 с.
6. Рецкер Я. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Просвещение, 1982. — 235 с.
7. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / пер. з франц. — М.; Л., 1933. — 283 с.
8. Crystal D. The English Language. — London: Penguin Books, 1988 — 245 p.
9. Newmark P. Approaches to Translation. — Oxford; New York: Pergamon Press, 1981. — 200 p.